

ББК 67.9 (4УКР) 71

Р45

Редакційна колегія:

В. В. Сташис (головний редактор)

В.І. Борисов (заступник головного редактора)

Л.В. Дорош, В. С. Зеленецький, Н.В. Сибільова,

В.Ю. Шепітько, О.Г. Шило

Р45 Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф. 14 травня 2010 р. / ред. колегія: В.В. Сташис (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Одиссей, 2010. — 456 с.

ISBN 978-966-633-894-8

© В.В. Сташис, В.І. Борисов та ін., 2010

© ТОВ «Одиссей», підготовка до друку, оформлення, 2010

ISBN 978-966-633-894-8

Г.К. Авдеева, к.ю.н., ст.н.с.,
провідний науковий співробітник
лабораторії «Використання
сучасних досягнень науки і техніки
у боротьбі зі злочинністю» Інституту
вивчення проблем злочинності
НАПрН України, асистент кафедри
криміналістики Національної
юридичної академії України імені
Ярослава Мудрого,
м. Харків

ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Проведення в Україні правових реформ, спрямованих на формування і забезпечення механізму функціонування реальних змигальних основ кримінального судочинства, визначає передумови послідовної законодавчої регламентації доказової значущості результатів діяльності обізнаних осіб під час розслідування злочинів.

Кримінально-процесуальне законодавство України припускає застосування не лише процесуальних (судова експертиза та участь у слідчих діях), а й непроцесуальних форм (довідкова, консультативна діяльність, попереднє дослідження тощо) використання спеціальних знань в роботі слідчого, хоча законодавчого регулювання вони сьогодні ще не мають.

Надання знань спеціалістом (судовим експертом) слідчому без їх криміналістичної оцінки може значно обмежити можливості їх використання в досудовому слідстві тому, що спеціальні знання використовуються слідчим не безпосередньо, а опосередковано. Для формування доказової бази слідчому потрібен сформульований спеціалістом (експертом) кінцевий результат проведених досліджень відповідно до конкретного криміналістичного завдання, а не опис хімічних та фізичних процесів, що відбувалися під час події злочину.

Попереднє дослідження є самостійним видом діяльності обізнаної особи, який відрізняється від участі спеціаліста в слідчих діях. Найчастіше воно здійснюється з метою виявлення та криміналістичної оцінки ознак об'єктів і слідів, встановлення наявності або стану яких має значення для подальшого дослідження в межах судової експертизи. Результатом попереднього дослідження є не отримання доказів, а лише створення передумови для їх отримання в порядку, встановленому КПК України. Його результати, зафіксовані у висновку спеціаліста в письмовому вигляді, сприяють оптимізації процесу відбору, подальшого порівняльного та іншого дослідження предметів, документів, слідів тощо.

Разом з тим, сьогодні питання про порядок проведення, організаційно-правові форми та структуру висновку спеціаліста не врегульовано в кримінально-процесуальному законодавстві України. На практиці дізнавач або захисник надсилає лист-запит в експертну установу та отримує висновок спеціаліста. Однак, слідчі часто відмовляються залучати такі висновки до матеріалів кримінальних справ тому, що сьогодні ще не визначена їх процесуальна значущість.

Узагальнення матеріалів кримінальних справ щодо використання результатів попередніх досліджень в досудовому слідстві показав, що діяльність правоохоронних органів з використання висновків спеціаліста не повною мірою відповідає вимогам кримінально-процесуального законодавства про всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин справи. Зокрема, майже в 100% матеріалах кримінальних справ відсутні відомості щодо результатів дій спеціаліста під час проведення слідчих дій та методів, які він використовував, не містяться письмові зауваження спеціаліста до протоколу слідчої дії та письмові висновки. Не завжди в матеріалах справи зафіксовано результати надання спеціалістом консультативно-довідкової допомоги. Слідчі часто призначають судову експертизу щодо тих самих питань та тих самих об'єктів, що вже досліджувалися під час попереднього дослідження. Метою цього є отримання джерела доказів — висновку судової експертизи. Зміст такої судової експертизи повністю співпадає зі змістом попереднього дослідження, але додатково містить підпис судового експерта про попередження про кримінальну відповідальність за ст.ст. 384, 385 КК України. Причому попереднє дослідження та судову експертизу може проводити та сама особа (у першому випадку як спеціаліст, у другому — як судовий експерт) за такою самою методикою дослідження. Тобто, те саме дослідження проводиться двічі, завдяки чому збільшуються витрати процесуальних ресурсів та часу.

Пояснити це можна тим, що в ст.64 КПК України наданий вичерпний перелік документів, що є джерелами доказів, до якого не включено висновок спеціаліста. На відміну від КПК України, в ст. 74 КПК Росії в переліку джерел доказів містяться висновок та свідчення спеціаліста,

На наш погляд, вказані прогалини в кримінально-процесуальному законодавстві України ускладнюють процес використання спеціальних знань в досудовому слідстві та знижують рівень ефективності їх застосування при дослідженні обставин, що мають значення для справи. Зокрема, результати дослідження спеціаліста можуть допомогти слідчому під час встановлення механізму утворення окремих слідів або всієї події злочину, при плануванні всього процесу розслідування та окремих слідчих дій, побудові слідчих версій (їх можна

перевірити шляхом проведення досліджень спеціаліста), у процесі підготовки, проведення і після завершення слідчої дії (дослідження спеціаліста можуть допомогти слідчому під час криміналістичної оцінки всіх виявлених об'єктів та слідів, визначенні шляхів та за дальшого дослідження та ін.). Метою попередніх досліджень слідів, вилучених на місці події, часто є встановлення ідентифікаційної значущості слідів (придатності для ідентифікації). Проміжним етапом таких досліджень є підвищення контрастності слідів та надійна фіксація (в тому числі і фотофіксація).

При застосуванні спеціальних знань під час огляду місця події часто встановлюються нові обставини, що мають значення у справі і виходять за межі поставленого перед спеціалістом завдання. Можливість ініціативних дій з боку судового експерта закріплена законодавчо і надається йому згідно зі ст.200 КПК України. Незалежно від виду слідчої дії основними завданнями, що вирішуються спеціалістом, є допомога слідчому у виявленні, фіксації і вилученні доказів. Окрім названих спеціаліст може вирішувати і інші завдання, однак відсутність у слідчого спеціальних знань та велика завантаженість організаційними проблемами під час огляду не дозволяє слідчому надати спеціалістові повний перелік завдань, вирішення яких є необхідним. Законодавче закріплення права на ініціативу спеціаліста під час провадження слідчих дій дозволить слідчому здійснювати більш повне та всебічне розслідування по справі.

З метою запобігання порушення прав і свобод будь-яких осіб до порушення кримінальної справи є доцільним обмежити перелік об'єктів, які можуть досліджуватися в висновку спеціаліста, лише такими об'єктами та слідами, що вилучені з місця події. Експериментальні сліди та зразки для порівняльного дослідження, залишені певними особами або предметами, які їм належать, мають досліджуватися виключно після порушення кримінальної справи в межах судової експертизи.

З метою більш повної та надійної фіксації слідів злочину, які мають обмежений часом ідентифікаційний період та можуть бути знищені під впливом зовнішніх факторів, необхідно визнати «висновок спеціаліста» як самостійне джерело доказів і закріпити цю новацію в ст. 64 КПК України.